

ถอดรหัสวิกฤตนิติธรรมในสังคมไทย

- ปกป้อง จันวิทย์ -

สัมมนาทางวิชาการสำหรับเครือข่ายผู้นำเพื่อสร้างความเข้มแข็งของหลักนิติธรรม RoLD Xcelerate

12 กันยายน 2567

นิติรัฐ + นิติธรรม = การปกครองของกฎหมาย (นิติรัฐนิติธรรม)

- หลักนิติรัฐ : Rechtsstaat ของเยอรมัน และต่อมา Etat de droit ของฝรั่งเศส
- หลักนิติธรรม : Rule of Law ของอังกฤษ
- หลักกระบวนการทางกฎหมายที่ถูกต้อง : Due Process of Law ของสหรัฐอเมริกา

แก่นสำคัญของ ‘นิติรัฐนิติธรรม’ ในเชิงรูปแบบและเนื้อหา

- “กฎหมายเป็นใหญ่ ไม่ใช่คนเป็นใหญ่” : เป็นการปกครองของกฎหมาย ไม่ใช่การปกครองของผู้หน้าที่ใช้อำนาจตามอำเภอใจ
- ไม่มีผู้ใดอยู่เหนือกฎหมาย ทุกคนที่ทำผิดต้องได้รับโทษ ปราศจากอภิสิทธิ์และการลายนวลพ้นผิด
- กฎหมายผูกพันใช้บังคับกับทุกคนโดยเสมอหน้ากัน
- ไม่สามารถลงโทษคน โดยปราศจากกฎหมายรองรับได้
- ทุกคนมีหลักประกันด้านสิทธิในกระบวนการยุติธรรม องค์กฤษฎีกามีความเป็นอิสระ กระบวนวิธีพิจารณาความต้องเที่ยงธรรม
- กฎหมายมาจากอำนาจประชาชน ผ่านกระบวนการที่มีความชอบธรรมเชิงอำนาจ
- กฎหมายมีไว้เพื่อจำกัดอำนาจรัฐ มีการแบ่งแยกอำนาจเพื่อตรวจสอบถ่วงดุล และคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ (สิทธิมนุษยชน) ชั้น ‘พื้นฐาน’ ของประชาชน
- กฎหมายสอดคล้องกับกฎธรรมชาติ หลักเหตุผล หลักความยุติธรรม และมีลักษณะชัดเจนแน่นอน ปลอดภัย พิสูจน์เป็นระบบ เข้าถึงได้ ใช้งานง่าย ไม่คลุมเครือซับซ้อน มีเสถียรภาพ คงเส้นคงวา คาดการณ์ได้ ทำนายได้ เหมาะสมและจำเป็น มีประสิทธิภาพ พอสมควรแก่เหตุ มีผลบังคับใช้ไปข้างหน้า

นิติธรรมรัฐ

- นิติรัฐ + นิติธรรม = ‘การปกครองของกฎหมาย’ (อาจเรียก Rule of Law)
- นิติธรรมแบบไทยๆ + นิติรัฐแบบไทยๆ = นิติ ‘อ’ ธรรมรัฐ --- เป็นได้แค่ ‘การปกครองด้วยกฎหมาย’ (อาจเรียก Rule by Law)

ปาฐกถาป่วย อึ้งภากรณ์ ของ ธงชัย วินิจจะกุล (2563) :

(1) นิติรัฐแบบไทยๆ = “นิติรัฐอภิสิทธิ์”

ระบบกฎหมายที่ให้อภิสิทธิ์แก่รัฐใช้อำนาจละเมิดทรัพย์สินเอกชนและสิทธิเสรีภาพของประชาชน มักอ้างประโยชน์สาธารณะ โดยเฉพาะในนามความมั่นคงของชาติ

(2) นิติธรรมแบบไทยๆ = “ราชนิติธรรม”

หลักกฎหมายไทยที่ถือกษัตริย์เป็นหลักสูงสุดของกฎหมายและความยุติธรรม ไม่ใช่รัฐธรรมนูญหรือรัฐสภาตามหลักสากล

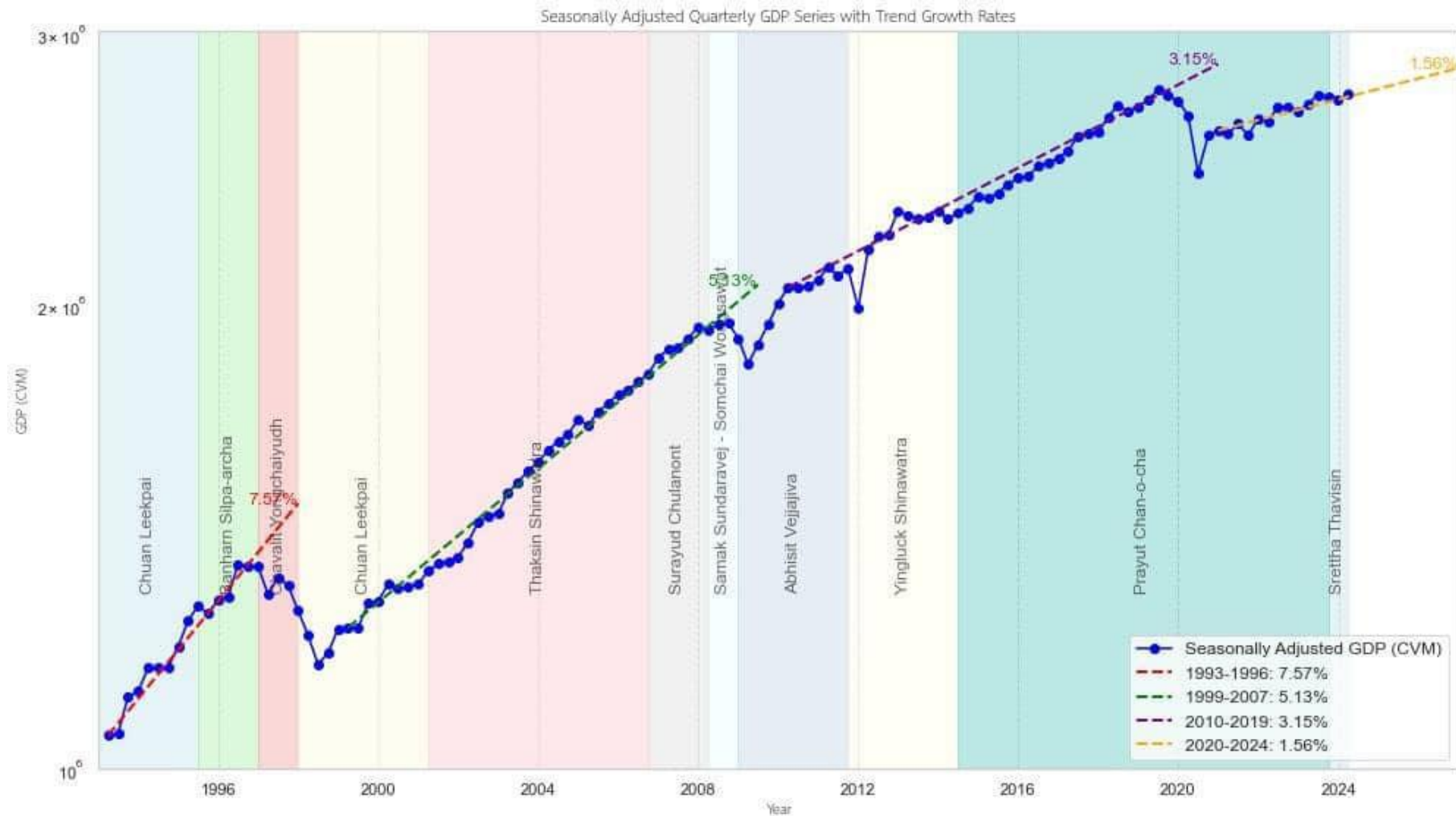
(1)+(2) ให้ความชอบธรรมแก่การงดใช้ระบบกฎหมายปกติ สร้าง “สภาวะยกเว้น” ภายใต้กฎอัยการศึก กฎหมายความมั่นคง คำสั่งคณะรัฐประหาร พรก.ฉุกเฉิน และยกเว้นให้บางสถาบัน เช่น กองทัพ

อุปลักษณะที่สุดคือ “อภิสิทธิ์ปลอดพ้นความผิด” เช่น การนิรโทษกรรมกองทัพหลังรัฐประหาร

มอง 'นิติรัฐนิติธรรม' ผ่านมุมมองเศรษฐศาสตร์การเมือง

- 'กฎหมาย' และ 'นิติรัฐนิติธรรม' ในฐานะ 'สถาบัน'
- 'นิติรัฐนิติธรรม' ในฐานะโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และคำตอบของการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างมีคุณภาพ
- 'นิติรัฐนิติธรรม' กับการสร้าง trust (ความไว้วางใจ) ในสังคมเศรษฐกิจการเมือง
- 'นิติรัฐนิติธรรม' กับการตอบโจทยปัญหาการกระจายทรัพยากร (distribution problems)
- จาก 'สังคมนิยมข้างบน ทุนนิยมข้างล่าง' สู่ 'ข้อยกเว้นข้างบน ข้อจำกัดข้างล่าง'
- บทบาทของรัฐและองค์กรกำกับดูแล : เมื่อรัฐไม่ใช่ปีศาจร้ายที่จำเป็นเสมอไป และเมื่อองค์กรกำกับดูแลจำกัดขอบเขตอำนาจ (ที่ควรทำ) ของตัวเอง

เทรนด์อัตราการเติบโตของเศรษฐกิจไทย: นับวันยิ่งถดถอย

เดินหน้าสู่ ‘การปกครองของกฎหมาย’

- การสร้าง ‘นิติรัฐนิติธรรม’ ผ่านรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ และการปฏิรูประบบยุติธรรม
- การสร้างวัฒนธรรม ‘นิติรัฐนิติธรรม’ พร้อมกับวัฒนธรรมประชาธิปไตย และวัฒนธรรมร่วมมือ